

Гавран М.І., Жорняк Н.Є.

Структурні особливості сучасної вищої освіти України, Польщі та Канади

Гавран Мар'яна Іванівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Жорняк Наталія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Анотація. У статті розглянуто структуру вищої освіти України, Польщі та Канади на сучасному етапі. Здійснено порівняльний аналіз кількісної складової ВНЗ, типів навчальних закладів, кількості студентів, структури здобуття вищої освіти відповідно до ступенів навчання. Акцентовано на розвитку державного і приватного секторів вищої освіти. Виокремлено та охарактеризовано структурні особливості вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, структурні особливості, ВНЗ, студенти, ступень

Вступ. Процес інтеграції Української держави до Європейського Союзу з одночасним зростанням глобалізаційних вимог та запитів суспільства знань зумовили необхідність реформування вищої освіти, спрямованої на підготовку висококваліфікованих фахівців різного профілю для розвитку країни, формування компетентної, конкурентоспроможної особистості з інтелектуальними здібностями, громадянською позицією. Відповідно до прийнятого Закону України «Про вищу освіту» 2014 р., що «встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти», сьогодні відбувається процес удосконалення змісту навчання; модернізації форм та методів здобуття умінь, знань та компетенцій; оновлення структури вищої освіти [2]. Вивчення та критичний аналіз іноземного досвіду з питань удосконалення освітніх систем дає змогу виявити перспективні напрями розвитку вищої освіти України та реалізації освітніх завдань.

Короткий огляд публікацій по темі. Потужну аналітико-дослідницьку роботу із висвітлення різноманітних аспектів культурно-цивілізаційних засад функціонування освіти, її реформування здійснюють українські вчені: В. Андрущенко, Н. Батечко, І. Каленюк, В. Кремень, В. Огаренко, М. Романенко, С. Сисоєва, В. Шинкарук [3]. Об'єктом зацікавлень польських науковців є вивчення теоретико-методологічних засад функціонування вищої освіти Польщі відповідно до європейських вимог (Я. Йозвіцка, А. Красневський, М. Квієк, К. Павловський, П. Хліпала та ін.) [5]. Осмислення особливостей вищої освіти Канади виявлено у наукових працях канадських дослідників: Л. Ортона, Дж. Паскея, Т. Дрюеса та ін. [7]. З кожним роком посилюється інтерес українських науковців та практиків до вивчення досвіду розвитку вищої освіти Польщі (А. Василюк, С. Когут, І. Добрянський та інші) та Канади (Т. Грищенко, Л. Карпинська, Н. Муқан, Г. Башнянин, О. Свінцов, Т. Панчишин та ін.) в різних її аспектах [1]. У площині компаративних досліджень здійснюють свої наукові розвідки й польські науковці Ф. Андрушкевич (інновації української вищої освіти), Р. Рибковський (глобалізаційні процеси у вищій освіті Канади) [9].

Актуальність компаративного дослідження освітніх систем зумовлена необхідністю удосконалення вищої освіти України. Вагомість вивчення освітнього досвіду найближчої до України європейської держави Польщі, структура вищої освіти якої та зміст підготовки фахівців відповідають європейським вимогам та ринку праці, а кількість українських студентів, які здобувають там вищу освіту зростає з кожним роком, є беззаперечною. Водночас аналіз та виокремлення особливостей систе-

ми вищої освіти Канади, що забезпечує доступний професійний розвиток у полікультурному середовищі, можуть сприяти якісній реалізації сучасної освітньої політики України.

Метою даного дослідження є виявлення структурних особливостей вищої освіти Польщі та Канади, що сприятиме адаптації системи вищої освіти України до потреб Європейського простору вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Державна політика України у сфері вищої освіти ґрунтується на таких принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; тощо [2]. Реалізація цих принципів здійснюється вищими навчальними закладами (ВНЗ) України, а саме університетами (багатогалузевими або галузевими ВНЗ, що провадять інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти); академіями, інститутами (галузевими ВНЗ, що провадять інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснюватися підготовка на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями); коледжами (галузевими ВНЗ або структурними підрозділами університету, академії чи інституту, що провадять освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра).

Сьогодні доступність української вищої освіти забезпечують ВНЗ державної (215 ВНЗ III – IV рівнів акредитації та 200 ВНЗ I – II рівнів акредитації) та приватної форми власності (96 ВНЗ III – IV рівнів акредитації та 71 I – II рівнів акредитації). Зазначимо, що недержавна вища освіта почала розвиватися з 1991 р. і сягнула свого піку у 2008 р. (202 ВНЗ усіх рівнів акредитації, що становило 22,3 % від загальної кількості). З цього часу спостерігається кількісний спад недержавних ВНЗ усіх рівнів акредитації, головно спричинений демографічними та політичними трансформаціями.

Аналіз наукових публікацій доводить, що сьогодні одною із освітніх тенденцій розвитку вищої освіти України у контексті її входження до Європейського освітнього простору є створення гнучкої, мобільної структури вищої освіти, що «здатна моделювати та відтворювати в дійсності багатоманітність явищ і зв'язків матеріального і духовного життя суспільства,

спрямованої на виховання конкурентоспроможної національної еліти» [3, с. 9]. Ступенева структура підготовки фахівців, що запропонована ще у 1991 р. та сформульована й адаптована упродовж останніх 20 років, із прийняттям нового закону «Про вищу освіту» 2014 р. зазнає змін. Відповідно до сучасних світових тенденцій підготовка фахівців у ВНЗ України буде здійснюватися на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (краткий цикл) з присудженням ступеня молодшого бакалавра; перший (бакалаврський) – ступень бакалавра; другий (магістерський) – ступень магістра; третій (освітньо-науковий) – ступень доктора філософії; науковий – ступень доктора наук.

Аналізуючи сучасні зміни структури вищої освіти України, виділяємо такі структурні особливості, як: функціонування державного та приватного секторів вищої освіти; розподіл типів навчальних закладів відповідно до рівнів кваліфікації та галузей знань; поступове скорочення кількості ВНЗ; пристосування рівнів освіти до європейських освітніх стандартів.

Для усвідомлення та повноцінної адаптації сучасних структурних змін вищої освіти України вважаємо за необхідне розглянути та проаналізувати напрями розвитку вищої освіти Польщі.

На початку 1990 р. система вищої освіти Польщі складалася із 85 державних інститутів і 11 університетів. Завдяки прийнятим законам в умовах демократизації суспільства, структура вищої освіти Польщі зазнала суттєвого оновлення (відбулися зміни в кількісних показниках вищих навчальних закладів, розширився контингент студентів, змінилася локалізація освітніх інституцій, тощо). Статистичні показники засвідчують, що лише з 2000 р. (310 ВНЗ) до 2011 р. (460 ВНЗ) було засновано 150 вищих шкіл (як державних, так і приватних) [8, с. 320]. Тобто у період демократичного розвитку Польщі і її входження у Європейський Союз структура вищої освіти змінилася докорінно, адже на ринку освітніх послуг почало функціонувати понад 360 ВНЗ.

Аналіз науково-статистичних джерел засвідчує, що структура вищої освіти Польщі зазнала значних кількісних трансформацій через створення недержавних ВНЗ, що розпочали свою діяльність на поч. 1989 р. Встановлено, що з 1990 до 2010 рр. в різних воєводствах і регіонах країни було засновано 328 приватних ВНЗ, що становило 71,3% від загальної кількості усіх закладів вищої освіти. Така розгалужена мережа недержавних ВНЗ є одною із структурних особливостей вищої освіти Польщі. Оскільки новий ВНЗ створює навколо себе багато робочих місць, а також фінансує розвиток міста [5], тому побудова структури вищої освіти відповідно до регіональних потреб уможливила нівелювання регіональних освітніх диспропорцій, що склалися у попередні десятиліття, зумовивши доступність до здобуття вищої освіти.

Закон Польщі «Про вищу освіту» 2005 р. визначає заклади вищої освіти як академічні та професійні ВНЗ [11]. Академічний вищий навчальний заклад – це інституція, яка надає науковий ступінь доктора хоча б з однієї спеціальності, організовує навчання першого рівня – ліценціат, інженер, другого рівня – магістр, а також повні магістерські програми. Професійні вищі школи пропонують різні освітні послуги, окрім докторських програм.

На противагу сучасним українським прагненням реалізації трьох рівнів вищої освіти, у вищій школі Польщі таке навчання вже здійснюється із 1990 р. відповідно до демократичного закону «Про вищу освіту». Трирічний курс професійної підготовки забезпечує здобуття ступеня «Ліценціата» (licencjat), для суспільних і гуманітарних спеціальностей, чи «Інженера» (inżynier) для технічних спеціальностей (як правило триває 3,5 – 4 роки), що відповідає диплому бакалавра; дворічний доповнюючий курс магістратури дає змогу отримати ступінь «Магістра» (magister) [11]. Здобувши ступінь магістра, випускники можуть продовжити наукову роботу і здобути науковий ступінь доктора (doctor або doctor habilitowany), що є третім рівнем вищої освіти.

Аналіз статистичних показників Польщі та України дозволяють стверджувати, що впродовж останніх двадцяти років спостерігається значне зростання кількості освіченого населення як в Польщі, так і в Україні [8; 5]. Наприклад, у 1990 р. вищу освіту у Польщі здобувало лише 404 тис. студентів, завдяки вищезазначеним напрямкам розвитку структури вищої освіти їхня чисельність зросла до 1841 тис. у 2011 р. В Україні впродовж 1996 – 2010 рр. кількість студентів зросла на 950 тис. (з 1541000 до 2491000). Водночас встановлено, що пік зростання кількості студентів в українських ВНЗ припадає на 2008 р., а у Польщі на 2005 р.

Зауважимо, що сьогодні структура вищої освіти Польщі зазнає також суттєвих змін відповідно до зростаючої кількості студентів-іноземців, кількість яких у 1995-1996 академічному році становила 5202 особи, а у 2012-2013 - вже сягнула 29 тис., з яких 9747 студентів з України.

Отже, одною із структурних особливостей вищої освіти Польщі вважаємо значну кількість недержавних закладів вищої освіти, що й сформували масовість освітніх послуг і доступність вищої освіти. Неменше значущою особливістю виявляється на наш погляд реалізація розбудови структури вищої освіти відповідно до регіональних потреб та запитів суспільства. Виявлено, що сучасна структура здобуття вищої освіти в Польщі та Україні відрізняється як кількісними, так і якісними показниками, відмінним є й терміни прийнятих законодавчих документів. В Україні прийняття рішення щодо застосування трьохрівневої вищої освіти тривало роками, немало часу буде витрачено на повноцінну його адаптацію до запитів ринку праці і суспільства.

Перейдемо до вивчення особливостей вищої освіти Канади, структура якої вирізняється з поміж освітніх систем України та Польщі своєю різноманітністю, що зумовлена географічними, національними та культурними традиціями, які у свою чергу формують специфіку й особливості вищих навчальних закладів. Канада вважається одною із найбільш освітньо-розвинених держав, де з кожним роком зростає кількість іноземців-студентів, 30 % населення має вищу освіту, а витрати на освіту становлять більше 7 % валового національного продукту, що вважається одним із найвищих показників серед країн ОЕСД (Організація економічного співробітництва і розвитку).

На відміну від Польщі та України, у Канаді освітня політика забезпечується не загальними державними стандартами, нормативами чи положеннями, що прий-

маються Міністерством освіти, а відповідно до прийнятих рішень кожної з провінцій, які також визначають необхідний бюджет для задоволення освітніх потреб. Загалом вважається, що канадська вища освіта знаходиться десь між Європою і Сполученими Штатами, адже вона не настільки централізована, як у Європі, однак отримує більшу державну підтримку, ніж в Америці [9, с. 451].

Аналіз освітніх систем Канади, Польщі та України, засвідчує, що їхньою спільною особливістю є функціонування державної та приватної форм власності у вищій освіті, адже освітні послуги пропонують державні, неприбуткові приватні та прибуткові приватні заклади вищої освіти. Сучасну структуру вищої освіти Канади формують ВНЗ, що надають ступені, дипломи, сертифікати й атестати, залежно від їхнього типу та терміну пропонуваного навчальних програм. Наприклад, Ларі Ортон виокремлює 6 типів ВНЗ: 1) університет і заклад, що надає ступінь; 2) коледж та інститут; 3) професійний коледж; 4) шкільний департамент освіти дорослих; 5) урядовий ВНЗ; 6) консорціум (Consortium) [7, с. 21]. Визначення типу навчального закладу залежить від законодавчої бази, місії і контролю, основної мети, академічних повноважень, визнання та акредитації, сфери діяльності та інших характеристик.

Університети вважаються самостійними ВНЗ, оскільки мають право надавати науковий ступінь. Дослідники зазначають, що сьогодні у вищій освіті Канади нараховується близько 100 університетів і майже всі вони – державні, тобто приватний сектор є мінімальний [1; 9]. Однак проаналізувавши перелік приватних ВНЗ Канади [10] нами встановлено, що серед 156 усіх приватних закладів освіти 33 визначаються як університети. Вважаємо, що порівняно із Сполученими Штатами такий показник є незначний, однак для України чи Польщі така кількість приватних університетів засвідчує високий якісний рівень недержавної вищої освіти.

Зазначимо також, що в закладах університетського рівня в 2010 р. здобувало певний ступінь майже 1,2 мільйона студентів. Водночас виявлено, що одною із найголовніших причин зростання кількості освітньо-активної молоді є не демографічне зростання, а зростаюча потреба у висококваліфікованій і освіченій робочій силі.

У Канаді налічується близько 180 визнаних державних і приватних коледжів та інститутів. Функціонують також 68 інститутів університетського рівня і 51 – рівня коледж, які пропонують освітні послуги лише з окремих навчальних програм, що відповідають провінційним програмам із забезпечення якості освіти. У системі професійної освіти навчається близько 300 тис. осіб. За якістю навчання стежать представники асоціації ACCC (Association of Canadian Community Colleges). Канадські коледжі поділяються на спільні (Community Colleges), технічні (Technical Institutes) і коледжі системи CEGEP. Сьогодні коледжі та технічні інститути користуються великою популярністю серед канадської молоді.

Аналізуючи кількісні показники контингенту студентів ВНЗ Канади відповідно до форми навчання (стаціонарної (full-time) чи нестаціонарної (part-time)), встановлено, що кількість студентів нестаціонарної форми

навчання впродовж років змінюється не суттєво, за 2000 – 2010 рр. їхня кількість зростала приблизно на 1 % в рік, у той час кількість студентів стаціонарної форми - на 4 % [10, с. 7]. Загалом, за останні 30 років кількість студентів не випускних курсів більше, ніж повоюлась і сягнула 755 тис. У 2010 р. лише 24 % студентів навчалось на нестаціонарних формах. Порівнюючи ці показники із співвідношенням студентів різних форм навчання у ВНЗ Польщі (кількість студентів стаціонарної форми навчання – 949476, а нестаціонарної форми – 891775, тобто трохи менше половини), доходимо висновку, що одною із структурних особливостей вищої освіти Канади є орієнтація на здобуття вищої освіти на стаціонарній формі навчання.

Доречно зазначити, що підготовка фахівців у закладах вищої освіти Канади здійснюється відповідно до трьох типів. Тип А (університетський рівень) ISCED 5A включає програми другого рівня, надаючи ступінь магістра. Навчання триває здебільшого упродовж 4 чи більше років. Тип В вищої освіти (коледжі, професійні освітні заклади) ISCED 5B є коротшим, ніж тип А. Мінімальна тривалість програм цього типу 2 роки, впродовж яких студенти зорієнтовані на здобуття практичних, технічних чи професійних умінь для безпосереднього працевлаштування на ринку праці. Третім типом є ISCED 6 розширені дослідницькі програми, що забезпечують здобуття наукового ступеня Ph.D. Як і в інших країнах, тривалість стаціонарного навчання цього типу 3 роки. Загальний термін навчання трьох типів щонайменше становить 7 років.

Аналізуючи наукові та статистичні джерела з питань розвитку вищої освіти Канади, виявляємо ще одну структурну особливість освітньої системи цієї країни, а саме розвиток професійної освіти дорослих. Кількість дорослого населення із вищою освітою поступово зростає. Підтвердженням цьому є наступне: відсоток населення віком 25 - 64 роки із вищою освітою зріс із 40 % в 2000 р. до 53 % у 2012 р. Останній показник вважається найвищим серед усіх країн OECD [6, с. 12]. Варто також зазначити, що понад 80 % студентів віком 25 - 64 роки здобувають вищу освіту через потребу кар'єрної чи професійної переорієнтації.

Одним із важливих показників розвитку вищої освіти в будь-якій країні вважається отримання освітніх послуг студентами із-за кордону. У Канаді, порівняно з Україною та Польщею, показник студентів-іноземців є надзвичайно великий, адже у 2011 р. там здобувало вищу освіту більше 122 тис. міжнародних студентів, 70,2% з яких були студентами навчальних програм типу А [6, с. 14]. Цікавим є також те, що завдяки імміграційній політиці Канади, значна частка випускників-іноземців формує високий рівень зайнятості цієї країни. Вважаємо, що кількісне зростання іноземних студентів та сприяння мобільності також є одною із особливостей вищої освіти Канади.

Висновки. Здійснений аналіз окресленої проблеми дає підстави висувати, що системам вищої освіти України, Польщі та Канади притаманні структурні особливості, які виявляються передовсім у типах навчальних закладів, кількісних показниках ВНЗ, загального контингенту студентів, кількісного співвідношення студентів різних форм навчання, здобуття освіти студентами-іноземцями та дорослого населення країни.

Встановлено, що багаторівнева система навчання успішно застосовується упродовж років у Польщі та Канаді, вона гарантує не лише поступове накопичення необхідного об'єму знань, умінь та компетенції на певному рівні, але й можливість професійного розвитку після завершення кожного з рівнів. Саме тому трьохрівнева система здобуття вищої освіти в Україні стає нормою, яка повинна отримати позитивне сприйняття та осмислення здобувачами освітніх послуг та роботодавцями. Особливого осмислення вимагає освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр», який не є проміжною ланкою, а ступенем, що надає необхідні компете-

нції для повноцінної професійної реалізації на ринку праці, як це відбувається в Польщі чи Канаді.

Сьогодні відбувається процес пристосування освітніх систем, що уможливорює зростання мобільності серед студентів, і як наслідок, посилення міграційних процесів трудових ресурсів. Саме тому, завданням освітян України є створити конкурентоспроможну, якісну систему української вищої освіти з адаптацією досягнень та досвіду освітньо-розвинених країн для задоволення потреб ринку праці та, в умовах демографічної кризи, примноження студентського потенціалу, що й може стати об'єктом подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башнянин Г., Свінцов О., Панчишин Т. Структура та особливості освітніх систем розвинутих країн / Г. Башнянин, О. Свінцов, Т. Панчишин // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 35. – С. 277-283.
2. Закон України про вищу освіту // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37 – 38, Ст. 2004.
3. Сисоєва С., Батечко Н. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С.О. Сисоєва, Н.Г. Батечко. – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 344 с.
4. Статистичний збірник України 2011. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 27 с. URL: // www.iaa.kiev.ua
5. Chlipała P. Wpływ WSB – NLU na rozwój Nowego Sacza w opinii studentów – wyniki badań. Studia Regionalne i Lokalne. – 6. (2 – 3). – 2001.
6. Education indicators in Canada: an international perspective 2014. – Statistics Canada, 2015. – 154 p.
7. Orton Larry. A new understanding of postsecondary education in Canada: A discussion paper / Larry Orton // Education, skills and learning – Research papers. Statistics Canada. – Ottawa, 2003. – 39 p.
8. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa: Główny urząd statystyczny central statistical office, 2011. – 910 s. URL: // www.stat.gov.pl
9. Rybkowski Radosław. Globalizing university or how Canadian is Canadian higher education? // Place and memory in Canada: global perspectives. – P. 447 – 454. URL: http://www.ptbk.org.pl/userfiles/file/rybkowski04.pdf
10. Trends in higher education. – Volume 1. Enrolment. – Ottawa: AUCC, 2011. – 70 p. URL: // www.aucc.ca/publications/auccpubs/research/trends/trends_e.html
11. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw. – 2005. – № 164, poz. 1365.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bashnyanyn G., Svintsov O., Panchyshyn T. Structure and features of educational systems of developed countries // Efficacy public administration. Collection of scientific works. – 2013. – Issue 35. – P. 277 – 283.
2. Law of Ukraine on higher education // Supreme Council Reports, 2014, № 37 – 38, Article 2004.
3. Sysoyeva S., Batechko N. Higher education of Ukraine: realities of modern development. – K.: VD EKMO, 2011. – 344 p.
4. Statistical Yearbook of Ukraine 2011. – K.: State Statistic Service of Ukraine, 2012. – 27 c. URL: // www.iaa.kiev.ua

Havran M.I., Zhornyak N.Ye. Structural peculiarities of modern higher education in Ukraine, Poland and Canada

Abstract. The article deals with the structural peculiarities of modern higher education in Ukraine, Poland and Canada. The authors carry out the comparative analyses of types and amounts of higher educational institutions, their quantity of students as well as the degree structure of obtaining higher education. The number of international students as the quality indicator is compared in the countries. The development of state and private sectors in higher education is emphasized. The structural peculiarities of higher education are distinguished and thoroughly analyzed.

Keywords: higher education, structural peculiarities, higher educational institution, students, degree

Гавран М.І., Жорняк Н.Є. Структурні особливості сучасного вищого образования в Україні, Польщі та Канаді

Анотація. В статті розглянуто структура вищого образования України, Польщі та Канади на сучасному етапі. Осуществлен сравнительный анализ количественной составляющей вузов, типов учебных заведений, количества студентов, структуры получения высшего образования в соответствии со степенями обучения. Сопоставлены также количественные показатели международных студентов в этих странах. Акцентируется на развитии государственного и частного секторов высшего образования. Выделены и охарактеризованы структурные особенности высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, структурные особенности, вуз, студенты, степень